

3. BusinessViews. URL: <https://businessviews.com.ua/ru/ukraine-in-data/id/11-infografik-pro-farmaceutichnu-industriju-pid-chas-vijni-2397/> (data zvernennya: 16.02.2023 p.) [in Ukrainian].

4. Opytuvannia predstavnykiv biznesu shchodo innovatsiinoi diialnosti ta aktualnykh potreb v R&D [Survey of business representatives on innovation and current R&D needs]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2020/08/28.08/opituvannya-28-08-2020.pdf> (data zvernennya: 12.03.2023 p.) [in Ukrainian].

5. List of largest biomedical companies by revenue. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_largest_biomedical_companies_by_revenue (data zvernennya: 12.03.2023 p.) [in English].

6. Prytulska N., Motuzka Yu., Koshelnyk A. (2022) Farmatsevychny rynek Ukrainy: tendentsii rozvytku v umovakh pandemii covid-19 [Ukrainian pharmaceutical market: development trends in the context of the covid-19 pandemic]. *Tovary i rynky*, №1 [in Ukrainian].

7. IQVIA. URL: <https://www.iqvia.com/> (data zvernennya: 16.03.2023 p.) [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.03.2023

УДК 330

JEL Classification L26, O17

DOI 10.33111/EE.2023.50.MelnykovaO

O. Melnykova

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Business Economics and Entrepreneurship Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

O. A. Мельникова

к.е.н., доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8437-7670>

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні під час воєнного стану. Визначено основні фактори, які впливають на розвиток бізнесу в умовах збройного конфлікту. Досліджено негативний вплив війни на економіку країни та на сектор підприємництва зокрема. Розглянуто напрями державної політики щодо підтримки підприємництва в умовах війни.

Проаналізовано релокацію українських підприємств внаслідок збройного конфлікту. Запропоновано заходи підтримки розвитку підприємництва.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: підприємництво, війна, економіка, державна підтримка, релокація, економічний розвиток

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE DURING THE STATE OF WAR

ANNOTATION. The article examines the problems and prospects of entrepreneurship development in Ukraine during a state of war. The main factors influencing business development in conditions of armed conflict are identified. As a result of the study, the problems of entrepreneurship development in Ukraine during a state of war were divided into several main categories: full-scale military aggression by the Russian Federation, which led to a deterioration of the security situation and risks for entrepreneurship; economic instability and reduced consumer activity; political instability and corruption, which can hinder entrepreneurship development and reduce trust in business as a whole. Statistical data on the development of enterprises are analyzed: the state and forecast indicators of entrepreneurial structures, macroeconomic indicators of the country's economic development, and others. The main obstacles to conducting entrepreneurial activities during a state of war for entrepreneurs are researched. The negative impact of the war on the country's economy and the entrepreneurship sector in particular is investigated, which manifests itself in a decrease in the profitability and business activity of entrepreneurial structures, a decrease in the purchasing power of the population, the loss of markets and logistical ties, a reduction in personnel, the destruction of civil and critical infrastructure, and a high level of inflation, among other things. The relocation of Ukrainian enterprises due to the armed conflict is analyzed. Directions of state policy regarding support for entrepreneurship in conditions of war, including state programs for supporting entrepreneurship in Ukraine, are discussed. Legislative changes that affect the activities of entrepreneurial structures in the country are considered. Prospective directions for entrepreneurship development in Ukraine are determined. Measures to support entrepreneurship development are proposed. It is determined that the development of entrepreneurship in Ukraine in conditions of war requires a comprehensive approach and coordinated actions by the authorities, business, and society.

KEYWORDS: entrepreneurship, war, economy, state support, relocation, economic development.

Вступ. Війна завжди має серйозний вплив на розвиток економіки країни та здатність підприємств до функціонування в умовах конфлікту. Україна перебуває в стані війни з російською федерацією з 2014 р., що призвело до значних викликів для

підприємців і малих та середніх підприємств (МСП). Під час воєнного стану в країні, підприємництво стикається зі значними труднощами, які можуть суттєво позначитися на його діяльності та розвитку. Війна стала ключовим аспектом, який впливає на розвиток підприємницької діяльності в Україні та ефективність державних програм підтримки підприємництва. Однак при належному плануванні та управлінні підприємництво може бути вдалим та досягти успіху, навіть у таких умовах.

Постановка завдання. Метою цієї наукової статті є аналіз проблем і перспектив розвитку підприємництва в Україні під час воєнного стану.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

- визначити головні проблеми, з якими стикаються підприємництва в Україні під час воєнного стану;
- проаналізувати перспективи розвитку підприємництва в Україні під час воєнного стану;
- розглянути можливі шляхи підтримки та розвитку підприємництва в Україні під час воєнного стану.

Результати. Проблеми розвитку підприємництва в Україні під час воєнного стану можуть бути розділені на кілька основних категорій.

По-перше, повномасштабна військова агресія з боку російської федерації призвела до погіршення безпекової ситуації та ризиків для підприємництва. Підприємці по всій країні стикаються зі значними труднощами у забезпеченні своїх працівників та збереженні майна. Крім того, підприємництво в зоні конфлікту може бути суттєво обмежене через зниження попиту на товари та послуги.

По-друге, економічна нестабільність і зниження споживчої активності можуть призвести до скорочення доходів підприємств, зменшення чисельності працівників та зниження інвестицій у розвиток підприємства.

По-третє, політична нестабільність і корупція можуть перешкоджати розвитку підприємництва та зменшувати довіру до бізнесу в цілому.

Статистичні данні за 2022 р. та прогнози на 2023 р. свідчать про те, що умови воєнного стану та повномасштабна військова агресія проти України продовжують мати негативний вплив на економіку та розвиток підприємництва в країні. Українські підприємства зазнали величезних збитків у виробництві, а також зазнали й інших проблем, таких як зниження інвестицій, зменшення попиту на окремі товари та послуги, порушення логістики,

зростання цін на сировину і матеріали, зниження кількості робочих місць, енергетична криза.

На початку 2022 р. показники більшості галузей промисловості знизилися, а багато підприємств зазнали великих фінансових втрат через втрату ринків збуту та проблеми з поставками. В перший місяць війни зупинилось понад 80 % підприємств країни, але згодом їх діяльність почала поступово відновлюватись. Падіння ВВП у 2022 р. становило 30,4 %, що є найгіршим показником за роки існування незалежної України [1].

За прогнозами Focus Economics S.L.U, зростання ВВП у 2023–2024 рр. буде на рівні 5,1–7,8 %, дефіцит держбюджету у відсотках до ВВП 21,5 % — у 2023 р. і 14 % у 2024 р., держборг у 2023 р. — 93,6 %, у 2024 р. — 94,4 % до ВВП, рівень інфляції у 2023 р. — 21,1 %, у 2024 р. — 12,1 % [2].

Незважаючи на позитивну тенденцію у прогнозах макроекономічних показників на 2023–2024 рр., високоризикованість і непередбачуваність змін зовнішнього середовища ускладнює можливість стратегічного планування для підприємницьких структур.

Так, Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) у січні 2023 р. становив 30,76 (із 100 можливих), що підтверджує зберігання негативних очікувань бізнесу від подальшого розвитку подій. У 2022 р. 26,5 % підприємств повністю або майже повністю призупинили своє функціонування, 28,8 % підприємств прогнозують падіння економічних показників у 2023 р., 28 % підприємств планують скорочення персоналу. На третину порівняно з 2022 р. скоротилася кількість підприємств, що планують реалізовувати інвестиційні проекти, у 2023 р. кількість підприємств, що будуть займатися інвестиційною діяльністю буде на рівні 19 % [3].

Додатковою проблемою для підприємців в умовах воєнного стану є необхідність релокації бізнесу. Багато українських компаній змушені шукати нові місця для розміщення своїх підприємств через загрозу розширення лінії фронту та окупацію території України. У 2022 р. урядом запущено державну програму щодо тимчасового переміщення підприємств. Крім того, програми з релокації підприємств діють і на регіональному рівні. За рік повномасштабної військової агресії проти України було переміщено 800 українських підприємств, 623 підприємства вже відновили бізнес в новому регіоні. Так, до Львівської обл. було переміщено 24 % підприємств, до Закарпатської обл. — 14,5 % підприємств, до Чернівецької обл. — 9,8 % підприємств, до Івано-Франків-

ської обл. — 8,3 % підприємств, до Хмельницької обл. — 7,3 % підприємств, до Тернопільської обл. — 6,3 % підприємств [4].

Зазначимо, що проблема релокації вітчизняних підприємств була актуальною ще з 2014 р.: за даними Асоціації «Український клуб аутсорсерів», з 2014 р. понад 300 українських ІТ-компаній перервали роботу на території України та перенесли її за кордон. Зокрема, наразі майже 150 українських компаній розміщені у Польщі, що стало найпопулярнішим напрямом релокації. Також, за даними Асоціації «Українська аграрна конфедерація», за 2020 р. понад 30 % аграрних підприємств України змушені були релокуватися через війну. Багато з них перейшли до роботи в Румунії, Білорусії, Хорватії, Сербії та інших країнах. Отже, релокація бізнесу є складною проблемою для підприємців в умовах воєнного стану вже тривалий час, починаючи з 2014 р.

За даними дослідження 535 українських компаній, проведеного агентством Advanter Group, власники та CEO вітчизняних підприємств, вважають, що головною проблемою розвитку бізнесу в умовах воєнного часу є відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів, непрогнозованість ситуації, відсутність достатнього капіталу та ін. (рис 1).

Рис. 1. Результати опитування щодо основних перешкод для розвитку бізнесу в Україні, січень 2023 р. [3]

Незважаючи на те, що є різні програми підтримки підприємництва в Україні, існує й кілька проблем, які варто вирішувати для подальшого розвитку цього сектору. Одна з них — це недостатній рівень доступу до фінансування для підприємств, особ-

ливо малих і середніх. Це заважає розвитку бізнесу та зменшує його конкурентоспроможність на ринку.

Ще одна проблема — це нестабільність законодавства і регуляторної політики. Недостатня стабільність законодавства та відсутність консистентної політики уряду на підтримку підприємництва створюють невизначеність для бізнесу і ставлять підприємства у складну ситуацію.

Так, за даними опитування, 57 % респондентів вважає першочерговим завданням для уряду — це проведення судової реформи та встановлення верховенства права, на другому місці — 51 % — боротьба з корупцією, на третьому — 47 % — макроекономічна стабільність та економічна безпека [5].

Також важливо звернути увагу на проблеми із залученням та розвитком талановитих фахівців у бізнесі. Завдяки війні, значна кількість молодих і талановитих фахівців залишає Україну в пошуках кращих умов для життя та роботи.

Окремою проблемою слід вказати психологічне навантаження на підприємців. У вересні 2022 р. Gradus провела дослідження щодо психологічного стану українців. За результатами дослідження, 41 % респондентів вважають, що стан їх психічного здоров'я перебуває на задовільному рівні, тоді як 51 % опитуваних — у зоні ризику із середнім рівнем психічного стану. Фахівці вважають, що чверть українців перебувають у кризовому стані щодо психічного здоров'я [6]. До цього треба додати, що підприємці мають і професійні хвороби, такі як хронічна перевтома, підвищена тривожність, проблеми зі сном, депресія, синдром втрачених можливостей тощо, що суттєво підсилюються під час воєнного стану.

Попри ці проблеми, підприємництво в Україні продовжує розвиватися. За звітом Doing Business 2022, Україна покращила своє становище на 8 позицій у рейтингу з 64 до 56 місця, що свідчить про поліпшення умов для бізнесу в країні.

Більшість аналітиків на початку повномасштабної військові агресії проти України прогнозували значно гірші показники падіння економіки країни. Незважаючи на згадані труднощі, руйнування критичної і цивільної інфраструктури, економіка України продовжує працювати, підприємства адаптуються до викликів зовнішнього середовища, люди ходять на роботу, ринки пропонують майже увесь довоєнний асортимент товарів і послуг.

Підприємництво в Україні може має перспективи розвитку навіть під час воєнного стану. Зокрема, підприємства можуть знайти нові ринки і продукти, що відповідають потребам та ви-

могам ситуації, зокрема у сфері виробництва зброї та устаткування для військових потреб.

Окремо слід відзначити необхідність відновлення постраждалих регіонів країни, що відкриває можливість для започаткування та розвитку нових типів бізнесу. З одного боку, зазначені проблеми і ризики, невизначеність середовища сприяє тенденції до закриття підприємницьких структур, які з тих чи тих причин не змогли адаптуватись до наявних змін; з другого боку — для деяких підприємців навпаки відкрилась можливість розпочати свій бізнес — оскільки знижується конкуренція, спрощуються бар'єри виходу на ринки. Також підприємства можуть бути стимульовані до пошуку нових шляхів ефективного використання ресурсів і підвищення ефективності своєї діяльності. На початку 2023 р. спостерігається позитивна тенденція у відновленні роботи підприємств. Так, на 06.03.2023 було відкрито 5336 ФОП і 727 компаній, що свідчить про поступову адаптацію бізнесу до нових умов зовнішнього середовища [7].

За результатами дослідження, яке провели Центр розвитку інновацій, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, національний проєкт Дія.Бізнес і стратегічне агентство Advanter Group, в якому взяли участь 535 власників бізнесу, 9,3 % підприємств вийшли на економічні показники довоєнного періоду, а 14 % підприємств вказали на підвищення ефективності діяльності підприємств порівняно з 2021 р. 45,5 % підприємств очікує на зростання бізнесу у 2023 р. Найперспективнішими регіонами для зростання бізнесу у 2023 р. є центральні регіони (56 %), західні регіони (46 %) та північні регіони України (45 %) [3].

За результатами іншого опитування, проведеного Європейською бізнес асоціацією, Райффайзен банком і Gradus Research, 47 % компаній, які входять до Європейської бізнес асоціації, прогнозують також зростання бізнесу у 2023 р. порівняно з 25 % підприємств, які очікують, навпаки, зниження показників діяльності бізнесу. Позитивним є те, що 73 % опитуваних керівників підприємств планують збільшувати заробітні плати у 2023 р. [5].

Для підтримки і розвитку підприємництва в Україні під час воєнного стану можуть бути використані різні інструменти. Зокрема, держава може надавати фінансову підтримку підприємствам, зменшувати податковий тиск і сприяти відновленню та розвитку інфраструктури. Крім того, важливим є також забезпечення безпеки та стабільності в регіонах, де працюють підприємства.

Україна і до початку повномасштабної військової агресії мала ряд державних програм, які допомагали підприємцям отримати

фінансову підтримку, отримати доступ до нових ринків і технологій, а також підвищити свою кваліфікацію та навчитися новим навичкам. Наприклад, програма «Горизонт 2020» є найбільшою європейською програмою фінансування наукових досліджень та інновацій, у рамках якої українські підприємці можуть отримати фінансову підтримку для розробки нових продуктів і технологій. Також в Україні діє Програма підтримки малого та середнього підприємництва «Доступні кредити 5–7–9», яка надає можливість підприємцям отримати кредит на розвиток свого бізнесу за відсотковою ставкою 5–7–9 %. За 2021–2023 рр. було виділено мільярди гривень на цю програму, що сприяє підтримці бізнесу та стимулює його розвиток. Крім того, уряд України запустив програму «Дізнайся про свій бізнес», яка спрямована на надання безкоштовної консультаційної та інформаційної підтримки для малих і середніх підприємств. Ця програма надає підприємствам можливість отримати консультації з питань фінансового менеджменту, маркетингу та інших аспектів бізнесу. Програма «Прозорий бізнес» є ще однією господарською програмою, яка спрямована на підтримку бізнесу в Україні. Вона має на меті полегшити процес створення та реєстрації підприємств, спростити процедури отримання дозволів і зменшити корупцію в бізнес-середовищі. Ця програма реалізується спільно зі світовими організаціями та допомагає покращити імідж України як країни з гарними умовами для бізнесу. Уряд країни також розробив Програму «Стартовий капітал 2.0», яка допомагає початківцям відкрити власний бізнес та отримати фінансову та іншу підтримку у перші роки підприємницької діяльності.

Під час військової агресії в Україні діють такі державні програми підтримки бізнесу: компенсація за працевлаштування ВПО, Єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу, Урядова грантова програма для бізнесу від держави — «Робота, фінансування українських експортерів, аграріїв та інші. Так, 24.10.2022 було затверджено постанову, що передбачає надання кредиту до 60 млн грн під 9 % на п'ять років для підприємств, які втратили виробничі потужності внаслідок військових дій, продовжує діяти державна програма «Власна справа» для надання мікрокредитів підприємцям-початківцям [8].

Під час воєнного стану для підтримки підприємців у 2022 р. Уряд скасував податкові перевірки на підприємствах, було скасовано ПДВ і мито на імпортні товари. Також було введено податкові пільги для спрощеної системи оподаткування: надана можли-

вість сплачувати не 5, а 2 % від доходу, можливість тимчасово не платити ЕСВ. З одного боку, ці заходи дозволили підтримати підприємницькі структури в кризовому становищі, з іншого боку, державний бюджет недоотримував величезні суми податків у бюджет [1].

Отже, у 2023 р. за постановою №1363 від 6.12.2022 Кабінету Міністрів України податкові перевірки повернуться на підприємства України, а згідно з меморандуму з МВФ до 1.07.2023 буде скасований пільговий режим оподаткування для підприємців на спрощеній системі оподаткування [9].

Одним зі способів підтримки підприємництва в Україні є налагодження співпраці з міжнародними партнерами, а також залучення іноземного капіталу та інвестицій. Наприклад, на сьогоднішній день Україна має низку угод з ЄС, які дозволяють залучати інвестиції, розробляти нові проєкти та підтримувати малі та середні підприємства. Зокрема, інвестори можуть бути зацікавлені в українських підприємствах, які мають потенціал для розвитку та можуть принести прибуток у майбутньому. Для цього необхідно створити сприятливі умови для інвестування, знизити рівень корупції і покращити правове поле. Так, 22.10.2022 було підписано Закон № 2654-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів», який має на меті створення сприятливих податкових умов для е-резидентів України.

Варто зазначити, що українське підприємництво має деякі переваги порівняно з іншими країнами: в Україні висококваліфікована робоча сила, а також відносно низькі заробітні плати у зіставленні з іншими країнами Європи.

Також необхідно вдосконалювати систему регулювання бізнесу в Україні, адже це є основою для створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення сталого розвитку підприємництва. Необхідно вирішувати проблеми зі збереженням фінансової стабільності, покращенням інфраструктури, удосконаленням правового поля та сприянням розвитку малих та середніх підприємств. Важливим елементом розвитку підприємництва є швидке відновлення та розвиток інфраструктури, зокрема енергетичної, транспортної та логістичної. Недостатня розвиненість наявної інфраструктури є однією з причин, чому багато малих і середніх підприємств в Україні не можуть конкурувати зі своїми зарубіжними колегами.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що умови воєнного стану можуть стати викликом для розвитку підприємництва в Україні, але також можуть створити нові можливості для розвитку економіки. З одного боку, війна може привести до зменшення інвестицій і зниження попиту на продукцію. З іншого боку, зростання потреб у військовій техніці та в інших товарах, необхідність відбудови постраждалих регіоналів можуть сприяти розвитку окремих галузей промисловості. Розвиток підприємництва в Україні в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу та злагоджених дій влади, бізнесу та громадськості. Слід забезпечити стабільність в економіці та захистити права підприємців, щоб вони могли розвиватись і створювати нові робочі місця.

Для забезпечення стійкого розвитку підприємництва в умовах воєнного стану необхідно здійснювати реформи, зокрема, у сферах фінансової, правової та інфраструктурної підтримки; також важливо залучати інвестиції, сприяти розвитку малого та середнього підприємництва та створювати умови для отримання кредитів.

Для того щоб забезпечити стабільний розвиток підприємницького середовища в країні, необхідно вживати такі заходи:

- удосконалити систему оподаткування і спрощення процедур реєстрації бізнесу;
- розширити можливості доступу до фінансових ресурсів для підприємців, а саме — зменшення процентних ставок кредитів і надання підтримки малим і середнім підприємствам;
- створити нові програми державної підтримки, спрямовані на підтримку експорту, розвиток інноваційних технологій, ринку праці та інших сфер;
- залучити інвестиції в економіку країни за допомогою іноземних інвесторів та створити сприятливі умови розвитку бізнесу;
- підвищити кваліфікацію робочої сили та створити умови для нових робочих місць;
- розвиток інфраструктури й електронного урядування, що дозволить зруйнувати адміністративні бар'єри для бізнесу і забезпечить ефективну взаємодію між державними органами і підприємствами;
- підтримка ініціатив громадських організацій, які сприяють розвитку підприємництва і підвищенню кваліфікації місцевих підприємців.

Крім того, для покращення бізнес-клімату в Україні необхідно продовжувати працювати над боротьбою з корупцією, спрощувати процедури отримання ліцензій і дозволів, покращувати інфра-

структуру та транспортну доступність регіонів, а також забезпечувати стабільність податкової системи. Ці заходи допоможуть не лише зберегти існуючі підприємства, а й залучити нових інвесторів і підприємців в Україну.

Література

1. Прохоров А. «Незламний бізнес Вільної країни: яким 2023 рік буде для підприємців і тих, хто хоче ними стати». ProGoroshi, 12.03.2023. URL: <https://progroshi.news/news/biznes/nezlamniy-biznes-vilnoji-krajini-yakim-2023-rik-bude-dlya-pidpriyemciv-i-tih-hto-hoche-nimi-stati-3687.html> (дата звернення 12.03.2023).

2. Forbes. «Що буде з ВВП, курсом та цінами в Україні: прогнози Goldman Sachs, JPMorgan, Moody's та інших про майбутнє української економіки». Forbes Україна, 07.12.2022. URL: <https://forbes.ua/ru/money/shcho-bude-z-vvp-kursom-ta-tsinami-v-ukraini-prognozi-goldman-sachs-jpmorgan-moodys-ta-inshikh-pro-maybutne-ukrainskoi-ekonomiki-07122022-10321> (дата звернення 10.03.2023).

3. CID.Center. «Стан та потреби бізнесу на війні: результати січневого опитування». CID.Center, Січень 2023. URL: <https://cid.center/the-state-and-needs-of-business-at-war-results-of-the-january-2023-survey/> (дата звернення 09.03.2023).

4. Бережна Т. «За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств — Тетяна Бережна». Кабінет Міністрів України, 12 жовтня 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rik-viiny-v-bilsh-bezpechni-rehionu-relokovano-800-pidpriyemstv-tetiana-berezhna> (дата звернення 12.03.2023).

5. «Попри війну: 47 % бізнесів очікують зростання у 2023 р.». European Business Association, 17.01.2023. URL: <https://eba.com.ua/popry-vijnu-47-biznesiv-ochikuyut-zrostannya-u-2023-rotsi/> (дата звернення 11.03.2023).

6. Андрейченко Ю. «Бізнес в умовах війни: як заспокоїтися та працювати далі». Mind.ua, 10.02.2023. URL: <https://mind.ua/publications/20249347-biznes-v-umovah-vijni-yak-zaspokeyititsya-ta-pracuyuvati-dali> (дата звернення 13.03.2023).

7. OpenDataBot. «Дані про бізнес під час війни» / «Data on Business During the War». URL: <https://opendatabot.ua/war> (дата звернення 12.03.2023).

8. Національний інститут стратегічних досліджень. «Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні». URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voennoho-stanu-v-3> (дата звернення 08.03.2023).

9. Інформаційно-правовий портал «LIGA.net». «Податки при воєнному стані: які зміни вступають у дію». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp221363?an=1>

References

1. Prokhorov, A. (2023, March 12). Nezlamnyi biznes Vilnoi krayiny: yakym 2023 rik bude dlya pidpriyemtsiv i tykh, khto khoche nymy stati [Unbreakable business of Free Country: how 2023 will be for entrepreneurs and those who want to become them]. ProGoroshi. <https://progoroshi.news/news/biznes/nezlamniy-biznes-vilnoji-krajini-yakim-2023-rik-bude-dlya-pidp-riyemciv-i-tih-hto-hoche-nimi-stati-3687.html>

2. Forbes. (2022, December 7). Shcho bude z VVP, kursom ta tsinamy v Ukraini: prohnozy Goldman Sachs, JPMorgan, Moody's ta inshykh pro maibutne ukrainskoi ekonomiky [What will happen with GDP, exchange rate, and prices in Ukraine: forecasts of Goldman Sachs, JPMorgan, Moody's and others about the future of the Ukrainian economy]. Forbes Ukraina. <https://forbes.ua/ru/money/shcho-bude-z-vvp-kursom-ta-tsinami-v-ukraini-prognozi-goldman-sachs-jpmorgan-moodys-ta-inshikh-pro-maybutne-ukrainskoi-ekonomiki-07122022-10321>

3. CID.Center. (2023, January). Stan ta potreby biznesu na viini: rezultaty sichnevoho opytuvannia [State and needs of business during the war: results of the January 2023 survey]. <https://cid.center/the-state-and-needs-of-business-at-war-results-of-the-january-2023-survey/>

4. Berezhna, T. (2022, October 12). Za rik viyny v bilsh bezpechni rehiony relokovano 800 pidpriyemstv — Tetiana Berezhna [During the year of the war, 800 enterprises were relocated to safer regions — Tetiana Berezhna]. Kabinet Ministriv Ukrainy [Cabinet of Ministers of Ukraine]. <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rik-viiny-v-bilsh-bezpechni-rehiony-relokovano-800-pidpriyemstv-tetiana-berezhna>

5. European Business Association. (2023, January 17). Popry viynu: 47 % biznesiv ochikuiut zrostannia u 2023 rotsi [Despite the war: 47 % of businesses expect growth in 2023]. <https://eba.com.ua/popry-vijnu-47-biznesiv-ochikuyut-zrostannya-u-2023-rotsi/>

6. Andreichenko, Y. (2023, February 10). Biznes v umovakh viiny: yak zaspokoyitisia ta pratsiuvaty dali [Business in conditions of war: how to calm down and continue working]. Mind.ua. <https://mind.ua/publications/20249347-biznes-v-umovah-vijni-yak-zaspokoyitisia-ta-pracyuvati-dali>

7. OpenDataBot. Data on Business During the War [Dataset]. <https://opendatabot.ua/war>

8. Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'. «Ohlyad instrumentiv pidtrymky biznesu v period voyennoho stanu v Ukraini». URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-3> (data zvernennya 08.03.2023).

9. Informatsiyno-pravovyy portal «LIGA.net». «Podatky pry voyennomu stani: yaki zminy vstupayut u diyu». URL: <https://ips.liga-zakon.net/document/view/kp221363?an=1>

Стаття надійшла до редакції 15.03.2023